

ที่ทัศนวิวัฒนาการ

สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๔๔

ISSN 1513-7376

บ้านเอกะนาค

๖ : มรดกล้ำค่าในความทรงจำ

สุดารัตน์ ชาญเลขา *

ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๑๕ ขณะที่ผู้เขียนเป็นนักเรียนฝึกหัดครูอยู่ที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เคยเดินไปเที่ยวบ้านของเพื่อนที่อยู่แถววัดใหญ่ศรีสุพรรณเป็นประจำ ทางเข้าบ้านเพื่อนมีทางเดินไปได้หลายทาง ครั้งหนึ่งจึงได้มีโอกาสมองเห็นบ้านหลังหนึ่งอยู่ติดกับรั้วของวิทยาลัย มีประตูรั้วบ้านหันออกไปทางคลองบางไส้ไก่ เขียนว่า "เอกะนาค" เวลานั้นผู้เขียนไม่ได้สนใจอะไรมากนัก และขณะเรียนอยู่ภายในวิทยาลัยก็มักจะเรียนอยู่เขตข้างนอก เนื่องจากวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา หรือสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาในปัจจุบันมีพื้นที่เป็นลักษณะเป็นเมืองเอกแตก มีถนนซอยโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาแบ่งแยกวิทยาลัยครูออกเป็นเขตข้างนอกและเขตข้างใน บริเวณเขตข้างนอกจะเป็นอาคารเรียนและสำนักงานต่างๆ เขตในจะเป็นโรงเรียนสาธิตซึ่งเริ่มตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา นอกจากนั้นก็ยังมีสนามฟุตบอล หอประชุม บ้านพักอาจารย์ บ้านพักคณงาน และหอพักชายที่อาคารวิเศษศุภวัตร

จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ผู้เขียนได้บรรจุเป็นข้าราชการครูประจำภาควิชาดนตรี ณ วิทยาลัยครูแห่งนี้ ขณะนั้นอาคารวิเศษศุภวัตรซึ่งเคยเป็นหอพักชายได้เปลี่ยนแปลงเป็นภาควิชาดนตรีศึกษา จึงต้องนั่งประจำอยู่ที่อาคารวิเศษศุภวัตรแห่งนี้ เมื่อหันหน้าเข้าไปหาตัวอาคารทางปีกซ้ายของอาคารจะมีรั้วสังกะสีเก่า ๆ ใกล้เคียง

พัง มีประตูลักษณะเดียวกับที่กล่าวไว้ข้างต้น หันหน้าออกไปทางคลองบางไส้ไก่ ปกติมักปิดสนิท ที่ประตูนี้มีป้ายขนาดใหญ่ มีตัวอักษรเขียนไว้ว่า "เอกะนาค" ตัวอักษรใหญ่ประมาณ ๖ นิ้ว เหมือนประตูที่หันหน้าลงคลอง ทุก ๆ วัน เมื่อมองไปจากหน้าต่างของอาคารวิเศษศุภวัตรจะเห็นบ้านปิดเงียบ นานๆ ครั้งหน้าต่างบางบานจะเปิดออกและจะมองเห็นหญิงชราอยู่ภายในบ้านแต่เห็นไม่ถนัดนัก มีหญิงกลางคนเดินเข้าออกอยู่บ้างบางเวลา นักศึกษาก็พากันวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ นานา บ้างก็ว่าเป็นบ้านร้าง บ้านผีสิง ทำให้บ้านนี้ดูน่ากลัว บางครั้งเคยเห็นคนงานเก่าแก่ของวิทยาลัยถือสำรับกับข้าวเข้าไปในบ้านหลังนั้น สอบถามได้ความว่านำไปให้หญิงชราคนที่อยู่ในบ้าน ซึ่งทราบชื่อภายหลังว่า ชื่อคุณยายประยูร เอกะนาค เนื่องจากคุณยายไม่มีลูกหลาน อยู่ตามลำพังกับคนเก่าแก่ในบ้านเพียง ๒ คนเท่านั้น

เมื่อคุณยายประยูรได้สิ้นชีวิตลง บ้านเอกะนาคถูกปิดตาย คนโดยทั่วไปทราบแต่เพียงว่าท่านได้ทำพิธีกรรมยกบ้านหลังนี้ให้กับวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ประตูบ้านเอกะนาคจึงได้เปิดกว้างสู่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ต่อมารั้วถูกรื้อออกให้ที่ดินเป็นผืนเดียวกัน หลังจากนั้นบ้านหลังนี้ก็ไม่ค่อยได้รับการใส่ใจดูแลมากนัก ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ผู้เขียนมีโอกาสเข้าไปเดินดูบ้านเอกะนาคในระยะใกล้พบว่าบ้านชำรุดทรุดโทรมลงมากจนน่าใจหาย กระเบื้อง

* อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาดนตรี และ ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม

ดูเหมือนว่าตัวบ้านจะค่อยๆ จมลงไปทุกวันๆ และเมื่อภาควิชาดนตรีย้ายมาอยู่ที่อาคารดนตรีอนุสรณ์หลังใหม่ ซึ่งด้านหลังของบ้านจะอยู่ติดกับบ้าน เอกะนาค ผู้เขียนจึงได้เฝ้าดูความทรุดโทรมของบ้านที่มีมากขึ้นทุกวัน จนวันหนึ่งได้มีโอกาสพูดคุยกับผู้บริหารระดับสูงเรื่องที่จะขอปรับปรุงบ้านทรงปั้นหยาลงนี้ เพื่อใช้ประโยชน์ให้แก่ภาควิชาดนตรี แทนการปล่อยให้ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา แต่การเจรจาครั้งนั้นก็ยังไม่บรรลุผล จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำไพ วิทย์วิโรจน์ (ผู้อำนวยการศูนย์ศิลปวัฒนธรรมขณะนั้น) ได้ดำเนินเรื่องให้บ้านเอกะนาคขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และได้พยายามของบประมาณเพื่อปรับปรุงบ้านหลังนี้สุดท้ายโครงการได้รับการอนุมัติ แต่ติดขัดปัญหาบางประการจึงยังไม่สามารถดำเนินการได้

ในปี ๒๕๔๑ ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้ามาทำงานในสำนักศิลปวัฒนธรรม สิ่งหนึ่งที่เป็นความตั้งใจและกำหนดอยู่ในแผนปฏิบัติการก็คือ การบูรณะซ่อมแซมบ้านเอกะนาค หรือที่ทุกคนมักเรียกกันตามชื่อเจ้าของบ้านว่าบ้านพระยาประสงค์ เมื่อเสนอโครงการนี้เข้าไปปรากฏว่าได้รับการอนุมัติจากสถาบันด้วยวงเงิน ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สี่ล้านบาท) โดยอาจารย์อุดมเดช กมลบุตร รองอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษ ซึ่งดูแลสำนักศิลปวัฒนธรรมโดยตรงได้ให้การช่วยเหลือติดต่อวิศวกร สถาปนิก และช่างผู้ชำนาญการในการบูรณะซ่อมแซมบ้านโบราณ การดำเนินงานปรับปรุงใช้เวลานาน ๑ ปี ทุกอย่างกลับคืนมาสู่สภาพที่ใกล้เคียงบ้านหลังเดิมมากที่สุดอีกครั้ง

แม้การบูรณะซ่อมแซมบ้านเอกะนาคจะยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์แต่ก็มีกลุ่มผู้สนใจที่ทราบข่าวได้เข้ามาเยี่ยมชมอยู่เสมอๆ เช่น กลุ่มสยามทัศน์ กลุ่มอิสระซึ่งมีความสนใจร่วมกันในเรื่องวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นได้เข้าเยี่ยมชม

ชมบ้านเอกะนาคและต่างเห็นพ้องต้องกันว่า บ้านทรงปั้นหยาลงนี้เป็นมรดกอันล้ำค่าของสถาบันที่ควรรักษาไว้และเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าเยี่ยมชม คุณค่าของบ้านหลังนี้นอกจากจะมีความเก่าแก่และงดงามด้วยรูปทรงทางสถาปัตยกรรมแล้ว ทางสถาบันยังมีจุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่ง คือ การปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑ์ทางดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้าน พร้อมทั้งการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบบ้านให้สวยงามเพื่อใช้เป็นลานแสดงกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลายรูปแบบ ให้มีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์เปิดที่มีชีวิต แม้ว่าสถานที่ตั้งของตัวบ้านจะอยู่ในตำแหน่งที่เป็นมุมอับมีตัวอาคารอยู่ใกล้ แต่ก็ยังมีพื้นที่พอให้ผู้ชำนาญการทางด้านการจัดภูมิทัศน์มาออกแบบให้เหมาะสมสวยงามได้ **หากไม่มีตัวอาคารสูงที่สร้างขึ้นใหม่มาดบังหรือบดบังพื้นที่ที่มีจำกัดอยู่แล้วให้น้อยลงไปอีก**

หลังจากการบูรณะซ่อมแซมบ้านเอกะนาคสิ้นสุดลง สิ่งหนึ่งที่เป็นภารกิจอันสำคัญของสำนักศิลปวัฒนธรรมก็คือ การสืบค้นประวัติของบ้านและเจ้าของบ้าน เพื่อจัดส่วนหนึ่งของบ้านเป็นห้องประวัติ ปัญหาที่พบในการค้นหาข้อมูลของพระยาประสงค์และบ้านเอกะนาคก็คือไม่มีแหล่งข้อมูลที่จะให้ข้อมูลได้ชัดเจนมากพอที่จะตอบคำถามของผู้ที่สนใจได้ จนสุดท้ายความพยายามในการสืบค้นก็สัมฤทธิ์ผลหลังจากที่ใช้เวลาสืบเสาะหาข้อมูลอยู่นาน ผู้เขียนและบรรณาธิการวารสาร "ที่ทัศนวัฒนธรรม" ได้เข้าไปในชุมชนด้านหลังคลองบางไส้ไก่ ไม่ไกลจากสถาบันมากนัก ใช้เวลาสอบถามสืบค้นอยู่พอสมควร ในที่สุดก็มีผู้ชี้ทางให้ได้ไปที่บ้านเก่าแก่หลังหนึ่งตั้งอยู่บริเวณริมคลองบางหลวง ได้พบกับเจ้าของบ้านคือ คุณยายจรรยาพร ผิวเหลือง ซึ่งเป็นน้องสาวต่างมารดาของพระยาประสงค์ ณ จุดนี้ทำให้วารสารที่ทัศนวัฒนธรรมได้ข้อมูลเกี่ยวกับพระยา

ประสงค์และบ้านเอกะนาคจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้มาเผยแพร่เป็นครั้งแรก คุณยายจรรยาพรได้เล่าให้ฟังว่า

พันตำรวจเอกพระยาประสงค์ สรรพการ เดิมชื่อ ยวง เอกะนาค เป็นบุตรชายคนโตของหมื่นชำนาญจักร์ (นาก เอกะนาค) และคุณแพรหมื่นชำนาญจักร์มีภรรยา ๓ คน คือ คุณแอม คุณแพร และคุณช้อย พระยาประสงค์จึงเป็นบุตรจากภรรยาคนที่สอง ส่วนคุณยายจรรยาพรเป็นบุตรสาวของคุณช้อย ภรรยาคนที่สาม นับตามลำดับญาติแล้วคุณยายจรรยาพรจึงมีศักดิ์เป็นน้องสาวคนสุดท้ายของพระยาประสงค์ พระยาประสงค์มีภรรยาชื่อคุณหญิงเย็น มีบุตรสาวด้วยกัน ๑ คน ชื่อประยูร เอกะนาค บ้านพักของหมื่นชำนาญจักร์อยู่ติดกับบ้านหลังปัจจุบันที่คุณยายจรรยาพรอาศัยอยู่ เป็นบ้านทรงไทยอายุกว่า ๑๐๐ ปี ตัวบ้านมีลักษณะคล้ายกัน แต่ได้ถูกไฟไหม้ไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ส่วนบ้านเอกะนาคเป็นบ้านทรงปั้นหย่าที่พระยาประสงค์ไปปลูกอาศัยอยู่ใหม่กับครอบครัวและอยู่ไม่ไกลจากบ้านของพี่ๆ น้องๆ มากนัก พระยาประสงค์ สรรพการ รับราชการได้ยศเป็นนายพันตำรวจเอก มีตำแหน่งสูงสุดคือเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ ในขณะนั้น

ในบั้นปลายชีวิต นายพันตำรวจเอกพระยาประสงค์ สรรพการ (ยวง เอกะนาค) อายุ ๗๒ ปี ได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินมรดกให้กับลูกสาวคนเดียว คือคุณประยูร เอกะนาค เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕ ดังความตอนหนึ่งในพินัยกรรมกล่าวโดยสรุปได้ว่า

"ตึกและเรือนกับที่ดินสวนตามโฉนดหมายเลขที่ ๒๒๕๓ ตำบลริมคลองบางไส้ไก่

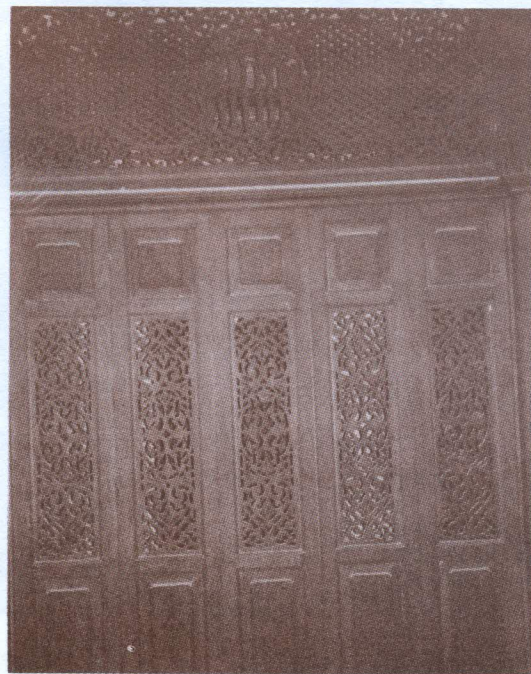
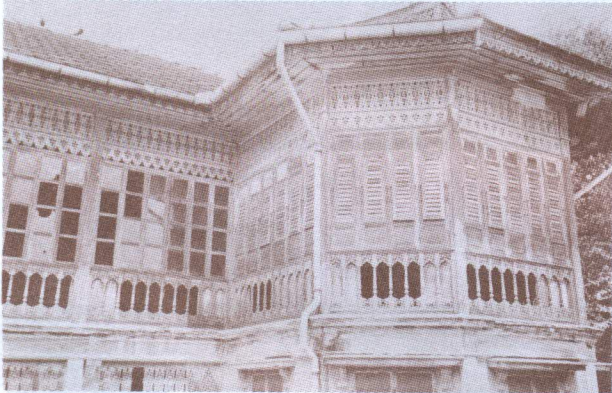
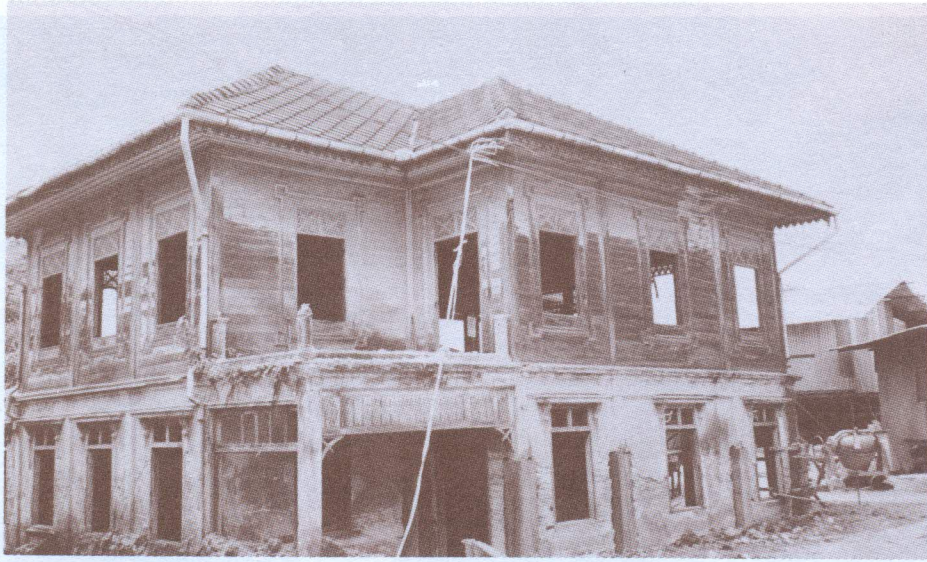
อำเภอธนบุรี จังหวัดธนบุรี ยกให้นางสาวประยูร เอกะนาค บุตรสาว ห้ามมิให้มีการจำหน่าย จำหน่าย หรือทำการใด ๆ ให้กรรมสิทธิ์ที่ดินผืนนั้นตกทอดไปเป็นของผู้อื่น หากนางสาวประยูร เอกะนาค วายชนม์ลงแล้ว หากไม่มีใครรับมรดกต่อได้ ขอให้ถวายวัดอนงคารามหรือยกให้แก่โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เป็นสถานที่ศึกษาวิชาสำหรับกุลบุตรและกุลธิดาตามแต่กรณีที่เหมาะสม"

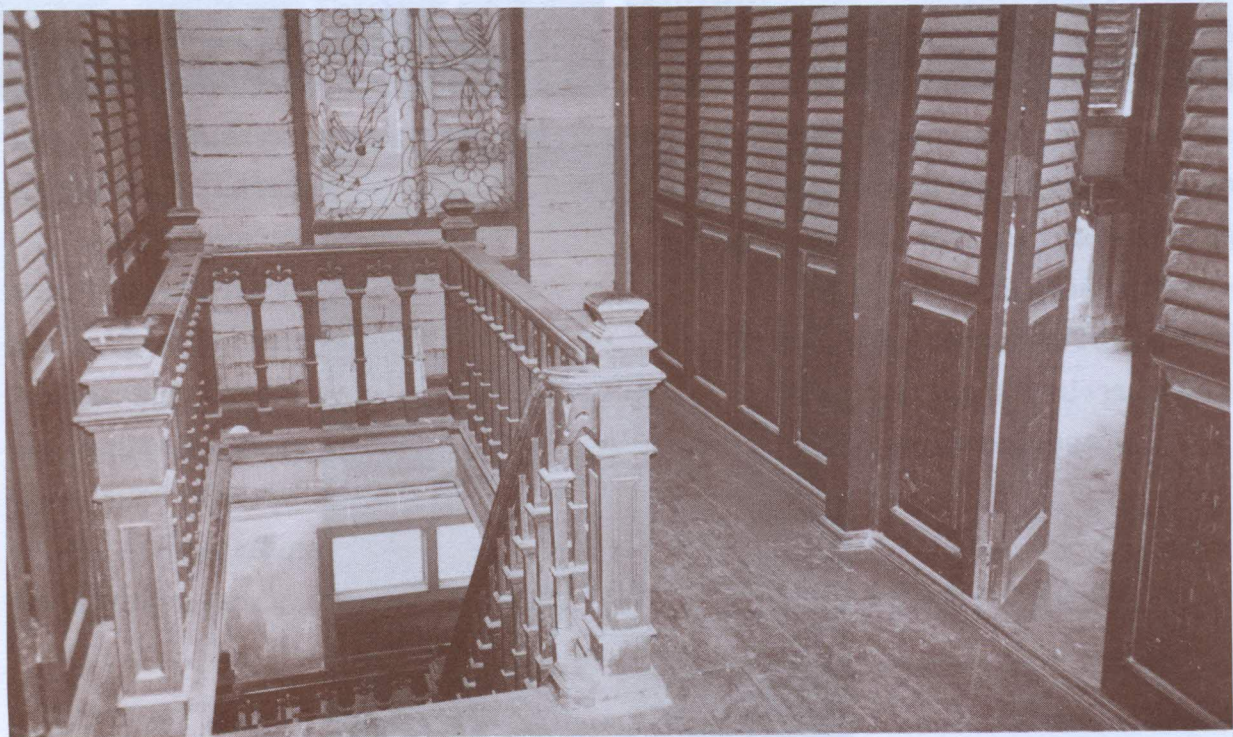
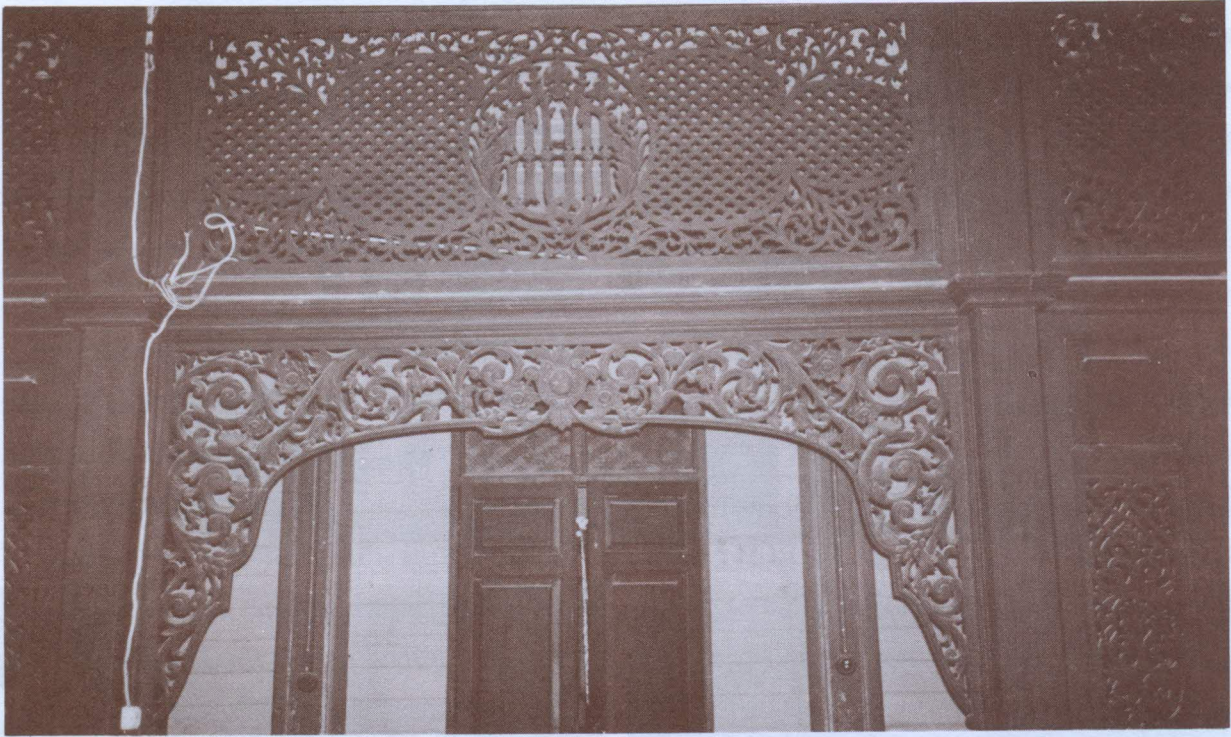
ปัจจุบันบ้านเอกะนาคอยู่ในความดูแลของสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ตัวบ้านตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของอาคารดนตรีอนุสรณ์ และโรงยิมเนเซียม หากตกแต่งภายในและปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบแล้วเสร็จ คงจะใช้เป็นบ้านจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้าน รวมทั้งใช้เป็นลานจัดแสดงทางด้านศิลปวัฒนธรรม สำหรับเปิดให้ผู้สนใจได้เข้าไปเยี่ยมชม

บ้านเอกะนาคจะมีคุณค่าใช้เป็นสถานที่ศึกษาวิชา สำหรับกุลบุตรกุลธิดา ได้สมดังเจตนารมณ์ของเจ้าของบ้านมากนักเพียงใดขึ้นอยู่กับผู้รับมรดกจะมองเห็นคุณค่าและดำเนินการไปตามเจตนารมณ์ของพันตำรวจเอกพระยาประสงค์ (ยวง เอกะนาค) และคุณประยูร เอกะนาค เพื่อให้มรดกอันล้ำค่าที่สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาได้รับนี้ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตรงตามจิตปรารถนาของผู้มอบ และดูแลรักษาให้คงอยู่ตลอดไป

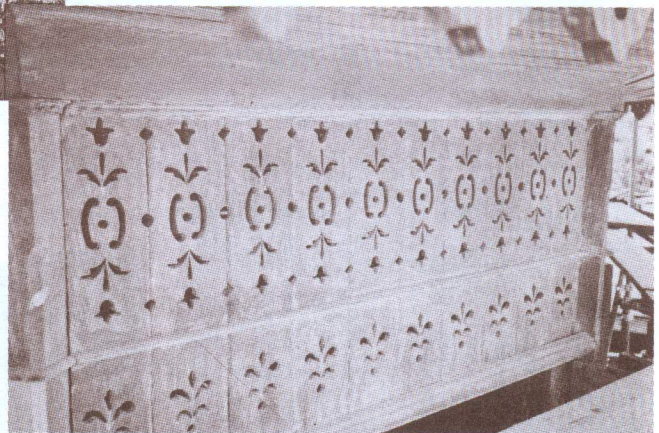
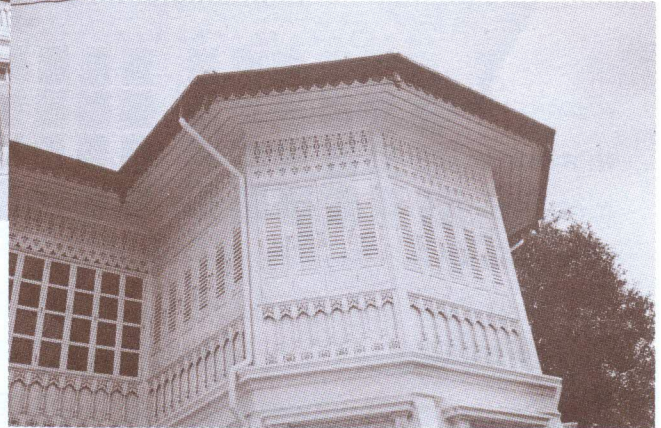

บ้านเอกะนาค : ก่อนบูรณะ

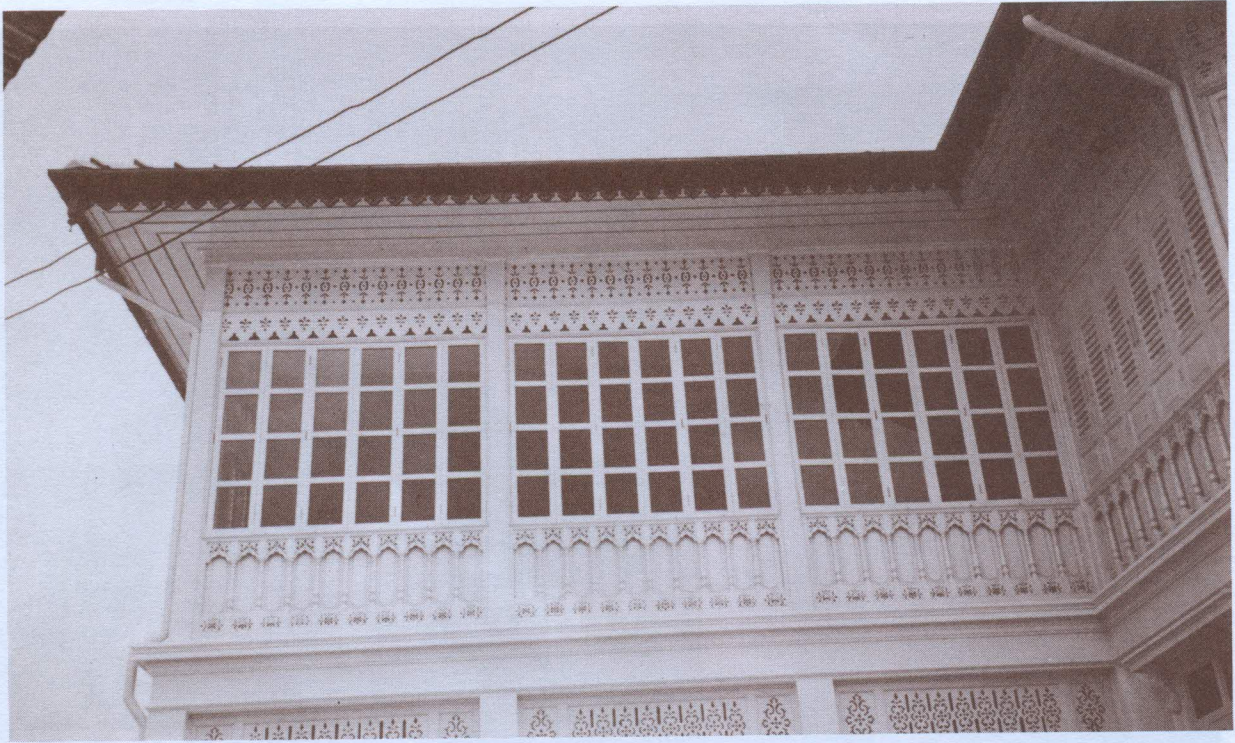

บ้านเอกะนาค : หลังบูรณะ

อาคารชุดที่ ๑ : คณะภคอุมาภักดิ์

บ้านเอกะนาค ที่ตั้ง : สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา